

Tainas ja taigen

Maire Raadik

Kas õige on tainapea või taigapea? Nii ei küsi vist küll praegu enam keegi, kuid seda, kas õigem on *tainas* või *taigen*, või kuidas kumbagi sõna käänata, küsitakse päris palju.

Tainas ja *taigen* on sõnad, mis on olnud meie keeles ja ka sõnaraamatutes kõrvuti päris kaua. Leiame nad kõigepealt Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatust 1869, mõlemal antud juures ka käänamisõpetus: *tainas* : *taina* ja *taigen* : *taigna*. Andrus Saareste mõistelise sõnaraamatu andmeil on sõna *tainas* levinud Lääne- ja Kesk-Eestis, Edela-Virumaal ja Tartumaal, *taigen* aga Kirde-Eestis ja Kirde-Tartumaal.

Kui XX sajandil hakkavad ilmuma õigekeelsussõnaraamatud, on sealgi mõlemad sõnakujud kõrvuti ja esiotse ei ole ka otsest eelistust näha. Elmar Muugi „Väikeses õigekeelsus-sõnaraamatus“ 1933 on põhikujuks seatud *taigen* (see sõna on seletuseta, *tainas*-sõnal on seletus 'taigen'), „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu“ III köites 1937 aga *tainas* (ja seletus on *taignal*). Esimene kindlam soovitus selle kohta, et üht sõnakuju võiks teisele eelistada, ilmub 1976. aasta ÕSi: seal on juba noolega märgitud, et *tainas* on parem kui *taigen*. Sama joont on jätkanud hilisemad ÕSid kuni praeguseni, 2018. aasta ÕSini välja.

Kui põigata korraks sõnade päritolu valdkonda, siis etümolooide hinnangul on *taigen* germaani laen (võrdle alggermaani **daiga-*, **daigaz-*), *tainas* on aga vana *s*-liitega tuletis (**taignas*), kus *-g-* on raskesti hääldatavast kaashäälikuühendist välja langenud.¹

Miks on ÕSides aga nüüd üht kuju teisele eelistatud? Põhjus on olnud käänamises. Esiteks on inimestel raske nende kahe sõna

¹ Eesti etümolooiasõnaraamat. Koostanud ja toimetanud I. Metsmägi, M. Sedrik, S-E. Soosaar. Peatoimetaja I. Metsmägi. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2012.

vorme lahus hoida, seda näitab käänamine nii *tainas* : *taigna* kui ka *taigen* : *taina* ehk alates omastavast hoopis teise sõna vormide kasutamine. Sellise segakäänamise võimalikkuse kohta on ka keelenõuandest aeg-ajalt küsitud.

Teine raske koht on osastava käände moodustamine. ÕSi muutüübistiku järgi kuulub *taigen*-sõna *õpik*-tüüpi, lähem käänamiseskuju võiks olla *vaagen*. Nagu käänamine *v'aagen* : *v'aagna* : *v'aagnat* (kriipsuke ` märgib sõna III vädet), nii sobib käänata ka *t'aigen* : *t'aigna* : *t'aignat*. Normingukohases käänamises moodustakse osastav seega samast tüvest mis omastav, s.o *t'aigna* : *t'aignat*, kuid tegelikus keeletarvituses näeb ka hoopis nimetava tüvest lähtuvat osastavat, s.o *t'aigen* : *t'aigent*. Sõnaraamatukoostajate kasutada olev tekstikorpus annab vormi *taigent* kohta laias laastus lausa viis korda rohkem vasteid kui vormi *taignat* kohta. Samasuguseid tüübist hälbivaid vorme kohtame kõnekeelses vormimoodustuses teisigi, nt *subkrut* kõrval *subkurt*.

Keelekorraldajad on omal ajal teinud otsuse soovitada kahest võistlevast sõnakujust seda, mille käänamine ei põhjusta raskusi.² Niisiis pigem *tainas* : *t'aina* : *tainast* kui *t'aigen* : *t'aigna* : *t'aignat*. Käänamisraskused, nagu eespool nägime, siiski kadunud ei ole, ning keelenõuandjail tuleb sageli mõlema sõna vorme selgitada. Võib-olla olekski edaspidi mõistlik möönda, et meie keeles on nii lihtsam *tainas* kui ka keerulisem *taigen*, esimese omastavasse ei tule juurde *g*-d, teise omastavast ei kao *g*-d ning tema eeskujusõna on *vaagen*.

Aga kumb siis ikkagi õige on, küsib nüüd keegi nõudlikult. Vastame nagu siianigi: valige lihtsam. Ning seda, kumb sõna on lihtsam, aitab meelde jätta lihtsõna *tainapea*. Muide, kuigi tänapäeval me *taignapea* suurt enam ei ütle, oli vähemasti XIX sajandil ka lihtsõnal ilmselt kaks kuju. Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatus on olemas nii *taignapea* kui ka *tainaspea*. Just nimetavalise liitumisega *tainaspea*, mitte *tainapea*, nagu teame tänapäeval.

² Soovituse käekäigu kohta vt nt R. Kull, Kirjakeelest ja selle korraldamisest. („Kirjakeele korraldus nüüd ja praegu“) – Keel ja Kirjandus 1985, nr 12, lk 710.

